

להזדרזת נתן

גליון קי"ח (שנה ג') ◊ פרשת משפטים ◊ חודש אדר שנת תשפ"ד לפ"ק

שיח מזהר"ן

פנינים מספר
"שיחות מלוא מלכה"

הגה"ק רבי אליהו בחור זי"ע - בעמח"ס
התשבי - כ"ט שבט

היה בקי גדול בחכמת הדקדוק וכתבת הלשונות המדוקדקים היטב, ומפרש בספרו הרבה מאמרי חז"ל עפ"י כללי הדקדוק. כגון תיבת "אלמלא" שהרבה פעמים מובא בגמרא באל"ף בסופה, והרבה פעמים מובא בגמרא "אלמלי" ביו"ד בסופה - עיין בזה בתוס' מגילה (כא) ד"ה אלמלא שכתבו, במקום שנכתב בסיום אות אל"ף אלמלא, הכונה אם לא היה מתקיים הדבר, כעין שאמרו במגילה (יב) אלמלא אגרות הראשונות לא נשתיר משונאיהם של ישראל שריד ופליט, ושם הכונה שאם לא היו מקבלים את האגרות הראשונות היו מקיימים את דברי המן ח"ו. ואילו במקום שנכתב בסיום אות יו"ד אלמלי, הכונה להיפך אם היה הדבר מתקיים, כענין שאמרו בכתובות (ג:) אלמלי נגדוה לחנינה מישאל ועוריה, ושם הכונה דמלקות חמור שאם היו מכים אותם היו ח"ו משתחיים לצלם, עכ"ל. ולפעמים יש בדבריו גירסא מחודשת בגמרא שהיא שונה מהגירסא שבגמרא שלפנינו. וראיתי שהביא גירסא במה שאמרו בברכות (ט) ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה. ופירש"י, ותיקין אנשים עונים ומחבבים מצוה. וקשה בפשטות מה הקשר והשייכות בין אנשים עונים למה שהם מתפללים מוקדם. אבל בס' התשבי הביא גירסא בדברי רש"י - ותיקין אנשים צדיקים שמחבבין את המצוות, ולפי"ז מובן יותר כוונת חז"ל.

כמו כן ראיתי שהביא גירסא בהא דאיתא בש"ס חולין (קלט) המן מן התורה מנין שנאמר המן העץ [היינו עץ הדעת] שאכל ממנו אדם הראשון. והנה בס' התשבי הביא גירסא אחרת בדברי הגמ' - המן מן התורה מנין שנאמר ויאכלהו את המן. וזהו פליאה שלמדו את המן מן התורה מענין אכילת המן. ברם חשבתי בדעתי שאם ננים הדברים, יתכן לומר בדרך צחות שבוה נרמז שהמן נתלה ביום שני של חג הפסח, כמבואר במגילה (טז) שיום תליית המן על העץ היה ביו"ט שני של פסח, והיינו דכתיב (יהושע ה' יב) וישבות המן ממחרת [הפסח], ונרמז בו שהמן נתלה ממחרת הפסח. והיינו וישבות כמו תשבתו שאור מבתיתכם. וכמו כן בענין פייט שנקרא קרוב"ץ, ואיתא דקרוב"ץ ראשי תיבות קול רינה וישועה באהלי צדיקים. והנה בס' התשבי מפרש שנקרא "קרובת", כי במדינת צפת התי"ו דומה לצדי"ק, ולפירושו מובן יותר השייכות שנקרא "קרובת" היינו מלשון קרוב לתפילה.

תורת נתן

פנינים מספר
"להורות נתן על התורה"

הטעם שסידר הרמב"ם
הלכות מאכלות אסורות
בספר קדושה

וְאִשֵּׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי וּבָשָׂר בְּשֶׁדָּה מְרַפָּה לֹא תֹאכְלוּ (כב, ל). חזינן דמניעה מאכלית מאכלות אסורות הוא מגדר קדושה, ועל כן סידר הרמב"ם הלכות מאכלות אסורות בספר קדושה.

הכרת הטוב גם אם עלולים להפסיד על ידי כך

וּבָשָׂר בְּשֶׁדָּה מְרַפָּה לֹא תֹאכְלוּ לְפָלֵב תִּשְׁלַכְנוּ אֹתוֹ (כב, ל). כתבו בעלי תוס', מאחר שהכלב מסר נפשו על הטריפה כשבא הזאב לטרוף, לא תהיה כפוי טובה כנגדו שכשיהיה לך טריפה שתשליכוה אליו בשכר ששמרה עד עתה שלא נטרפה וגם שומר עוד האחרות, כי כך דרך העולם להעמיד כלבים לשמור הצאן מן הזאבים עכ"ל.

הנה מוסר גדול יש בזה, דאף שיש לחשוש שאם יראה הכלב שאת הטריפה נותנים לו לאכול, א"כ לא יתאמץ בעתיד להציל את הצאן מן הזאב, ואדרבה יסכים שהזאב יטרוף כי עי"ז ירוויח שיאכל את הטריפה. וא"כ אף שעד עכשיו שמר הכלב את הצאן מ"מ מותר לבעליו להיות כפוי טובה, שהרי אם יחזיק לו טובה לכלב נמצא מפסיד לעצמו בעתיד.

ועל כן אמרו דאעפ"כ חייבים להחזיק טובה וליתן שכר למי שקיבל ממנו טובה ולא להיות כפוי טובה אף אם עי"ז עלול להפסיד, ובשכר זה יהא מובטח שלא יצא לו הפסד, וכמו בכלב אף שיתנו לו הטריפות מ"מ ישמור האחרות.

ועוד נלמד מזה מדה טובה של כלב שהוא נאמן לבעליו ואף שע"ז הוא מפסיד, שהרי יודע שהטריפה נתת לו ומ"מ הוא שומר על הצאן גם בעתיד שלא יטרף ומוותר על ריווח עצמו בגלל נאמנותו לטובת בעליו.

מי שצריך לחנך בניו לת"ת מוסיף לו השי"ת שנות חיים

לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה וְעִקְרָה פֶּאֶרְצָךְ אֶת מִסְפַּר יְמֵיךָ אֲמַלֵּא (פ, ט). י"ל עפ"י ד חתם סופר והו"ת ר"ה ל' לטובה בְּפָרִי בְּטָנְךָ (דברים כה, יא). שכתב הרמב"ם אשרי מי שמלאו ימיו במהרה, אולם מי שצריך לחנך בניו לת"ת מוסיף לו השי"ת שנות חיים.

ובזה יש לומר ע"י שלא תהיה משכלה ועקרה בארצך ויהיו לך בנים לחנכם לתורה, עי"ז את מספר ימין אמלא, בבח"ו והו"ת ר"ה ל' לטובה שזה תהיה לטובתך.

יפה נדרשת

אחרי רבים להטות רק כשיש ספק

אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטֵּת (פ, ג). מספרים שפעם אחת שאל אחד הפריצים את הגה"ק הרבי ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל, הרי כתיב בתורה (משפטים כג, ב) אחרי רבים להטות, וא"כ הגויים שהם רבים יותר מבני ישראל, צריכים היהודים להטות אחרי הגויים. והשיב לו בחכמתו כי רבה, שהדין של אחרי רבים להטות נאמר רק במקום שישנו ספק לפנינו, אזי אנו צריכים להטות אחרי הרבים, אבל בשעה שאין ספק והכל ברור ופשוט כאור השמש, אין שייך הדין להטות אחרי הרבים, וכגון שיש לנו על השולחן תשעה תפוחים ורימון אחד, כלום נאמר שהרמון נהפך להיות תפוח עקב היותו המועט לעומת התפוחים הרבים, כמו כן תורתנו הקדושה היא תורת אמת, ואין אצלינו שום ספיקות בנידון, ולהיפך הרי הקב"ה כבר אמר לנו כי אתם המעט מכל העמים, ואעפ"כ אנו שרירים וקיימים, כי הכל אמת ויציב ונכון. (שיחה בישיבתנו הקדושה ביום כ"א אלול תשס"ב)

דבר בעתו

משנכנס אדר - בְּקָה מרבים בשמחה

בגמרא תענית (טז) כשם שמשנכנס אב ממועטין בשמחה, כך משנכנס אדר מרביין בשמחה, אמר רב פפא הלך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דררע מזליה, ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה. ויש לעיין, דבשלמא הא דמשנכנס אב ממועטין בשמחה, היינו כמבואר בטור או"ח (סי תקנ"א) דמראש חודש עד התענית העם ממועטין בעסקיהם מלישא וליתן מלבנות ולנטוע ומארסין ואין כונסין ואין עושין סעודת אירוסין עיי"ש, אבל הא דמשנכנס אדר מרביין בשמחה, לא פירשו מה לעשות כדי להרבות בשמחה. ומה שאמר הלכך דאית ליה דינא בהדי נכרי לימצי נפשיה באדר דבריא מזליה, אין זה בגדר שמחה. ועוד דבתוס' תענית שם ד"ה או"ח פפא, כתבו לפרש דהך הלכך קאי על מה שאמרו לעיל מגלגלין חובה ליום החייב עיי"ש, ומשמע דלא קאי אהא דבאב ממועטין בשמחה ובאדר מרביין בשמחה. וא"כ יש להבין אמרם דמשנכנס אדר מרביין בשמחה, דמה צריכין לעשות כדי לקיים הלכה זו.

ובפשוטו נראה הכונה, דמצוה לעשות בחודש אדר דברים המשמחים לבו של אדם. ובטעם הדבר יש לומר, עפ"י מה שכתב בשו"ת חתם סופר (או"ח סי קנ"ו) בטעם המנהג שאין ללמוד תורה בערב תשעה באב אחר חצות, משום דכל מה שלומד מחצות ואילך עדיין מחשבתו עליו ורהורו גביה גם בלילה, ונמצא שנכנס לאבל כשהוא שמח עיי"ש. והנה כן יש לומר בטעמא דמשנכנס אדר מרביין בשמחה, דהא ביום פורים עצמו מצוה לשמוח מתקנת נביאים שציוו לעשות משתה ושמחה, וכדי שהשמחה בפורים תהא בשלימות צריך שיקדים לשמוח מראש חודש אדר ואילך, שאם יעסוק עד הפורים בדברים הממועטין את השמחה, א"כ כשיגיע יום הפורים לא יוכל להיות בשמחה כיון שעדיין מחשבתו על הדברים העצובים, וכמו כן משנכנס אב ממועטין בשמחה, דאל"כ יכנס לאבלות כשהוא שמח וכסברת החת"ס ז"ל.

עוד ראיתי שכותב המדקדק ר' אליהו אשכנזי בנימוקיו שבסו"ס השרשים להרד"ק (אות גמז) אודות רבינו מאור הגולה רש"י שלא היה מביין לשון אשכנז ועל כן לא היה מבטאם כהוגן, עיי"ש. ואין הדברים ראויים להיאמר על רבינו רש"י ז"ל, שהרי מי לנו דיין גדול יותר מרש"י, וכמה פעמים האריך רש"י בפירושו על התורה לבאר פסוקים עפ"י חכמת הדקדוק הדק היטב. ומה שאנו רואים בכל זאת שרש"י משבש לפעמים את הלשונות של לע"ז שלא כפי דקדוקם הנכון, יתכן שכוננה מיוחדת היתה לו בזה, כפי שכתב בשו"ת זקני החתם סופר זי"ע (אע"ז ח"ב סי י"א) וזה לשונו, ולדעתי גם הקדמונים היו בקיאים ללועזים בלעז, אך בכונה שיבשו הלשונות מפני י"ח דבר שבירושלמי (שבת פ"א ה"ד) שגזרו על לשונם, עכ"ל. א"כ לפי"ז אפשר לומר שזה היתה כוונת רש"י הקדוש במוה ששינה הלשונות, ולא עשה ככה מחמת שלא היה בקי בלשונות הלועזים. [ראה בערכו של מרן החת"ס מה שהבאנו בארוכה אודות האיסור לדבר בלשונות הלועזים].

זכויות יוצרים על ניגונים וספרים שמוציא לאור עולם

ובהיותו בזה אזכיר מה שנשאלתי, במי שעשה פלאטע של ניגונים לנגנו בגראמפון, וכתב על עטיפת הפלאטע שהוא אוסר לקלוט את הניגונים בכלי דמתקריא טייפרעקורדר כדי שלא יבוא לידי היזק, שהרי אם יעתיקו את הניגונים לא יקנו את הפלאטע, ונשאלתי אם יש ממש באיסורו.

ובכאורה יש להעיר מהא דפסק הרמ"א בחו"מ (סי' רצ"ב סי"ג) בהפקיד ס"ת אצל חבירו עם הארץ אסור להעתיק ממנו, אבל כשהפקיד אצל תלמיד חכם מותר כי ודאי אדעתא דהכי הפקידו אצלו שיעתיק ממנו עיי"ש. ומשמע שאם אוסר בהדיא להעתיק אסור.

וראיתי בשו"ת בית יצחק (י"ד ח"ב סי' ע"ה) שכתב, ולא אדע למה העתיק הש"ך להתוספתא, דזה לא מיירי שגונב ומעתיק פשוט אף שלומד בפני עצמו ולא עם חבירו ומה זה ענין לדברי מדרש משלי עכ"ל. ונלע"ד פשוט דהש"ך מפרש להתוספתא כדרכו של היתר רענן הנ"ל, שחבירו לומד עם תלמידו ובא אחר ומתנגב מאחוריו ושומע את לימודו ואף שחבירו אינו רוצה ללמוד עמו בחנם, וע"ז נאמר לא יבזו לגנב דמותו ללמוד ממנו בעל כרחו בלי שכו. וזה דומה לדברי המדרש משלי דמותו להעתיק מספרו של חבירו שלא ברשותו בלי שכו, דהוי כלומד מחבירו בחנם, וזה פשוט.

ובכאורה יש להעיר מהא דפסק הרמ"א בחו"מ (סי' רצ"ב סי"ג) בהפקיד ס"ת אצל חבירו עם הארץ אסור להעתיק ממנו, אבל כשהפקיד אצל תלמיד חכם מותר כי ודאי אדעתא דהכי הפקידו אצלו שיעתיק ממנו עיי"ש. ומשמע שאם אוסר בהדיא להעתיק אסור.

ובהנה הש"ך בחו"מ שם [מכת"ן] הביא מהתוספתא דב"ק הנ"ל המתנגב מאחר חבירו והולך ושונה פרקו אע"פ שנקרא גנב זוכה לעצמו, וכתב שהוא כהמדרש דמשלי הנ"ל שאין לבזות למי שגונב דברי תורה ומעתיקו עיי"ש. וע"ז נאמר לא יבזו לגנב דמותו ללמוד ממנו בעל כרחו בלי שכו. וזה דומה לדברי המדרש משלי דמותו להעתיק מספרו של חבירו שלא ברשותו בלי שכו, דהוי כלומד מחבירו בחנם, וזה פשוט.

וראיתי בשו"ת בית יצחק (י"ד ח"ב סי' ע"ה) שכתב, ולא אדע למה העתיק הש"ך להתוספתא, דזה לא מיירי שגונב ומעתיק פשוט אף שלומד בפני עצמו ולא עם חבירו ומה זה ענין לדברי מדרש משלי עכ"ל. ונלע"ד פשוט דהש"ך מפרש להתוספתא כדרכו של היתר רענן הנ"ל, שחבירו לומד עם תלמידו ובא אחר ומתנגב מאחוריו ושומע את לימודו ואף שחבירו אינו רוצה ללמוד עמו בחנם, וע"ז נאמר לא יבזו לגנב דמותו ללמוד ממנו בעל כרחו בלי שכו. וזה דומה לדברי המדרש משלי דמותו להעתיק מספרו של חבירו שלא ברשותו בלי שכו, דהוי כלומד מחבירו בחנם, וזה פשוט.

ובהנה הש"ך בחו"מ שם [מכת"ן] הביא מהתוספתא דב"ק הנ"ל המתנגב מאחר חבירו והולך ושונה פרקו אע"פ שנקרא גנב זוכה לעצמו, וכתב שהוא כהמדרש דמשלי הנ"ל שאין לבזות למי שגונב דברי תורה ומעתיקו עיי"ש. וע"ז נאמר לא יבזו לגנב דמותו ללמוד ממנו בעל כרחו בלי שכו. וזה דומה לדברי המדרש משלי דמותו להעתיק מספרו של חבירו שלא ברשותו בלי שכו, דהוי כלומד מחבירו בחנם, וזה פשוט.

וראיתי בשו"ת בית יצחק (י"ד ח"ב סי' ע"ה) שכתב, ולא אדע למה העתיק הש"ך להתוספתא, דזה לא מיירי שגונב ומעתיק פשוט אף שלומד בפני עצמו ולא עם חבירו ומה זה ענין לדברי מדרש משלי עכ"ל. ונלע"ד פשוט דהש"ך מפרש להתוספתא כדרכו של היתר רענן הנ"ל, שחבירו לומד עם תלמידו ובא אחר ומתנגב מאחוריו ושומע את לימודו ואף שחבירו אינו רוצה ללמוד עמו בחנם, וע"ז נאמר לא יבזו לגנב דמותו ללמוד ממנו בעל כרחו בלי שכו. וזה דומה לדברי המדרש משלי דמותו להעתיק מספרו של חבירו שלא ברשותו בלי שכו, דהוי כלומד מחבירו בחנם, וזה פשוט.

וראיתי בשו"ת בית יצחק (י"ד ח"ב סי' ע"ה) שכתב, ולא אדע למה העתיק הש"ך להתוספתא, דזה לא מיירי שגונב ומעתיק פשוט אף שלומד בפני עצמו ולא עם חבירו ומה זה ענין לדברי מדרש משלי עכ"ל. ונלע"ד פשוט דהש"ך מפרש להתוספתא כדרכו של היתר רענן הנ"ל, שחבירו לומד עם תלמידו ובא אחר ומתנגב מאחוריו ושומע את לימודו ואף שחבירו אינו רוצה ללמוד עמו בחנם, וע"ז נאמר לא יבזו לגנב דמותו ללמוד ממנו בעל כרחו בלי שכו. וזה דומה לדברי המדרש משלי דמותו להעתיק מספרו של חבירו שלא ברשותו בלי שכו, דהוי כלומד מחבירו בחנם, וזה פשוט.

(להורות נתן עה"ת בפרשתנו - בפסוק אם יבוא הגנב במחתרת יעו"ש)

המשך "דבר בעתו"

והנה הרא"ש והרי"ף בתענית (ט"ז) הביאו הך מימרא דמשנכנס אב ממעטין בשמחה ומשנכנס אדר מרבין בשמחה הלך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה עיי"ש, אבל הרמב"ם (פ"ה מתעניות ה"ו) הביא הך דמשנכנס אב ממעטין בשמחה, אבל לא הביא דמשנכנס אדר מרבין בשמחה, וצריך עיון טעם ההשמטה.

ותכן לומר, עפ"י מה שהקשה הריטב"א אהא דאמרו כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה א"ר פפא הלך בר ישראל וכו' עד דבריא מזליה, והרי קיי"ל אין מזל לישראל, ותיריך דהני מילי בשאר ימים אבל בשני חדשים אלו יש מזל שכן נגזר עלינו מן השמים עיי"ש. ולפ"ז יש לומר דסבירא ליה להרמב"ם דהא דאמרו דמשנכנס אדר מרבין בשמחה, היינו לענין שאם יש לו דין עם נכרי לימצי ליה בחודש אדר, והיינו משום דס"ל להך מ"ד דיש מזל לישראל וכדסבירא ליה לרב חנינא בשבת (קנ"ו). דיש מזל לישראל, אבל למאי דאמרו התם מהרבה אמוראים ותנאים דאין מזל לישראל וקיי"ל כותיהו, א"כ לא שייך לומר דמשנכנס אדר מרבין בשמחה לענין דלימצי נפשיה לנכרי דאית ליה דינא בהדיא דבריא מזליה, דהא קיי"ל אין מזל לישראל, ומה שהביא הרמב"ם דמשנכנס אב ממעטין בשמחה היינו לענין שאר מילי כגון סעודת אירוסין. שוב ראיתי קרוב לזה בשו"ת זקני חתם סופר (א"ח סי' ק"ס), ולא הביא מדברי הריטב"א הנ"ל עיי"ש.

(פניני להורות נתן - חודש אדר)

המשך "שיח מוהר"ן"

ותא חזי מה שכתב בדרשות חתם סופר (ח"א דף פ"ז ע"א) בכאב רב - "כי כל ספרי מינות ואפיקורסות וכל מיני עבודה זרה והקטרתם והקרבנות חוברו בלשון עם ועם, והמכיר הלשון קורא בספרים ההם ונמשך אחריהם ח"ו, ואמנם הסנהדרין שהיו כבר גדולים בתורה ומפורסם בחסידות וכבר היו זקנים, הוצרכו ללמוד שבעים לשון כדי שיוכלו לקרות כל ספריהם, כי אתה לומד להבין ולהורות ולדון עליהם דיני נפשות (סנהדרין י"ז). וכו', אף מי שאינו בגדר קדושה כזה, אם לומד ומעיין בהם נמשך אחריהם וממילא לומד לעשות ככל התועבות ההם, ע"כ אסרו חז"ל מבלי ללמוד כלל לשונות העמים ההם שלא לעיין בספריהם", עכ"ל. ולכן החת"ס תמיד דיבר בחומרא אודות מה שנפרץ לדבר בלשון לאומים, שהדבר הזה הוא אם כל חטאת, ולפתח חטאת רובץ בדברים בלשונות הלועזים.

(מוצי"ש מברכין אדר שנת תשנ"ה)

פריו בעתו

פנינים יקרים מהספר החדש על מסכת ברכות - לפי סדר הלימוד של 'דרשו'

ולעני"ד יש ליישב, דמצינו לשון רשות על הטלת שליחות, וכהא דגיטין (פ"ה) אנו שליחותיהו עבדין ופירש רש"י הם נתנו לנו רשות. וכן בשבועות (ל"ג) אמרו בבא בהרשאה, ובש"ס בבא קמא (ע) אמרו דהבא בהרשאה שליח שויה עיין שם.

ועל פי זה יתפרש מכאן שניתנה לרופא רשות לרפאות, רצה לומר שנתנה לרופא השליחות לרפאות כי הוא שליח הקב"ה לרפאות. ועל כן אמרו בשו"ע שם נתנה התורה רשות לרפאות ומצוה היא, רצה לומר דאין זה כרשות דעלמא, אלא דרשות זו מצוה היא, דכיון שהקב"ה עשאו שליח הרי הוטלה עליו מצוה זו לרפאות ונעשה שליח על כרחו. שוב ראיתי מה שכתב בזה בספר תורה תמימה (תצא כ"ב ב' אות י"ח).

רשות לרופא - הכוונה להורמנא ושליחות

דתי דבי רבי ישמעאל ורפא ורפא (משפטים כא, ט) מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות (ס, א). צריך עיון לשון 'רשות' והלא מצוה וחובה היא, וכמבואר בשו"ע יו"ד (סי' של"ז ס"א) נתנה התורה רשות לחולה לרפאות ומצוה היא ובכלל פקוח נפש הוא, ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים. ובאמת כבר עמד הטו"ז ז"ל בלשון השו"ע הנ"ל, דכיון דמצוה היא אמאי קרי לה תחלה רשות, ותיריך דהרפואה האמיתית היא על פי בקשת רחמים משמיא, אלא שאין כל האדם זוכה לזה וצריך לעשות רפואה על פי טבע העולם, והקב"ה הסכים על זה, וזהו נתינת רשות של הקב"ה, וכיון שכבר בא האדם לידי כך, יש חיוב על הרופא לעשות רפואתו עכ"ל.

מתוך צוואת רבינו זצוק"ל

י"ל על ידי

"וכל מי שיעזור להדפסת הספרים תהא לו זכות גדולה בזה ובבא"

י"ל על ידי

ניתן לקיים צוואתו הק' ולהשתתף בהדפסת הספרים ולזכות "למליון יושר" ולזכות גדולה בזה ובבא" וכלשון רבינו הגה"ק זיע"א בצוואתו הק' על ידי עמדות "גדרים פלוס" - "מכון להורות נתן"

"וכל מי שיתן ממון להדפסת הספרים אדיה לו למליון יושר בעוה"י הכל לפי רצון הבורא"

מכון להורות נתן להוצאת והפצת כתבי רבינו בעל 'להורות נתן' זיע"א - לקבלת העלון במייל וכן להערות והצעות - נא לפנות לאימייל mlN0527157594@gmail.com

